

SKEPTICKÉ INTUÍCIE

ADAM GREIF, Katedra filozofie a dejín filozofie, Filozofická fakulta UK, Bratislava, SR

GREIF, A.: Skeptical Intuitions
FILOZOFIA 71, 2016, No. 9, pp. 733-745

The goal of this paper is to provide answers for two key questions concerning epistemic intuitions in the context of skeptical arguments: (1) What is the nature of these intuitions? (2) Do they provide evidence or justification for the premises of these arguments? In contemporary literature on skepticism, the precise propositional contents of our „skeptical“ intuitions are rarely identified. I consider several possible ways of identifying them and conclude that our intuitive answers to various skeptical thought experiments are the best means of capturing the propositional content of our intuitions. This conclusion is based on the argument from philosophical usage of the terms „intuition“, „intuitive“ and the like. Moreover, I propose a theory of the origin of skeptical intuitions. I argue that these intuitions are products of our language competence. Further, I show that if this theory was true, it would not lend support to the idea that skeptical intuitions provide evidence or justification for the premises of skeptical arguments.

Keywords: Intuition – Epistemic – Skepticism – Justification – Mental state

1. Úvod. Predmetom môjho záujmu v tomto článku je istý druh epistemických intuícií, konkrétne intuícií v kontexte skeptických argumentov.¹ V súvislosti s týmito intuíciami ma budú zaujímať primárne dve otázky: 1. Čo v kontexte skeptických argumentov intuície sú? 2. Poskytujú tieto intuície evidenciu alebo zdôvodnenie (propozíciám, ktoré sú ich predmetom)? Pokiaľ ide o prvú otázku, navrhujem pozíciu, podľa ktorej sú skeptické intuície prejavom našej jazykovej kompetencie. Pokiaľ ide o druhú otázku, domnievam sa, že takto chápané intuície nemôžu poskytovať evidenciu alebo zdôvodnenie v prospech premís skeptických argumentov.

Predtým, ako bližšie osvetlím tieto otázky a predstavím spôsob, akým by som ich chcel zodpovedať, chcem upozorniť na dva predpoklady, ktoré v tomto texte budem prijímať, a na jedno obmedzenie, ktorým sa budem riadiť. V prvom rade budem predpokladať, že samotné intuície, nech už majú akúkoľvek povahu, sú určitými mentálnymi stavmi, resp. určitými vedomými skúsenosťami. Nakoniec, o našich intuíciách nejakým spôsobom vieme a podávame o nich správy, napríklad vyhláseniami typu: „Mám intuíciu, že *p*.“ Alebo: „*p* sa mi zdá intuitívne.“

¹ Skeptické intuície, samozrejme, nie sú jedinými významnými intuíciami, ktoré figurujú v epistemológii. K ďalším celkom iste patria gettierovské intuície (pozri Nuhliček 2013).

Druhý predpoklad spočíva v prijatí rozlíšenia medzi intuíciou ako mentálnym stavom a jej objektom – propozíciou. Predpokladám, že intúície sú propozíčné mentálne stavy, teda že sa viažu k propozíciám. Keď budem hovoriť o intuíciách ako mentálnych stavoch, budem používať výraz „intúícia“, a keď o propozíciách, ktoré sú ich predmetmi, budem používať výraz „predmet intúície.“

Toľko k explicitným predpokladom. Ostáva mi upozorniť na spomenuté obmedzenie. Keď budem hovoriť o skepticizme, obmedzím sa na jeden významný argument týkajúci sa nepoznateľnosti vonkajšieho sveta. Nebudem venovať pozornosť nepoznateľnosti existencie iných myslí, minulosti ani iným formám skepticizmu.

Teraz vysvetlím teoretickú motiváciu, ktorá stojí za 1. a 2. otázkou. Prečo by malo byť osvetľovanie povahy a zdôvodňujúcej schopnosti skeptických intuícií zaujímavé? Dôvod, prečo môže byť táto téma zaujímavá, leží na pomedzí dvoch filozofických tém: skepticizmu a filozofických intuícií. Najlepšie bude začať vysvetlenie stručnou charakteristikou súčasnej debaty o skepticizme.

V centre debaty o skepticizme ležia presvedčivé skeptické argumenty. Tie o nepoznateľnosti vonkajšieho sveta pritom patria medzi najpopulárnejšie. Zo záverov týchto argumentov môžeme odvodiť, že nikto z nás nevie nič o vonkajšom svete. Málokedy sa pritom spochybňuje, že tieto závery skutočne vyplývajú z premís argumentov. Pozornosť sa preto zvyčajne upriamuje na premisy, na to, či by sme ich mali prijať, či sú zdôvodnené alebo pravdivé. Veľká časť debaty sa tak týka toho, či máme, alebo nemáme dobré dôvody prijať tieto premisy.

V tomto bode prichádzajú na scénu neslávne známe filozofické intúície. Typický spôsob, ako sa autori snažia vysvetliť, prečo sú skeptické argumenty zaujímavé, totiž spočíva v tom, že sa odvolávajú na ich intuitívnosť. Aby som tento fakt doložil, uvádzam citáty zopár významných autorov o skepticizme: „Základom kontextualistickej stratégie je vysvetliť intuitívnu silu skeptikovho argumentu tým, že...“ (DeRose 2009, 128). „Je veľmi povzbudivé nájsť serióznú prácu, ktorá je zasvätená tomu, aby nás donútila vyžadovať od nás samých rozumné vysvetlenie tých pocitov a intuícií, ktoré v nás určité skeptické argumenty trvale a mocne vyvolávajú“ (Stroud 1977, 39; cit. podľa Unger 1975, 10).

Ani v slovenskej filozofickej tvorbe nie je ťažké nájsť podobné vyjadrenia: „Podotýkame ale, že je to definícia, ktorá zodpovedá našim bežným jazykovým intuíciám spojeným s epistemickými termínmi...“ (Nuhlíček a Szapuová 2012, 148, pozn. č. 4).² Človek sa nemusí príliš namáhať, aby v literatúre o skepticizme našiel mnohé ďalšie. Dúfam teda, že som dostatočne presvedčivo ukázal, že „reč o intuíciách“ kvitne aj v kontexte debaty o skepticizme.

Zároveň chcem upozorniť na to, že na pozadí tejto „reči o intuíciách“ figuruje dôležitá filozofická presvedčenie, prijímané viacerými autormi, že totiž intúície poskytujú svojim predmetom určitý typ evidencie a/alebo zdôvodnenia. Tento fakt je relatívne dobre známy, keďže o otázke schopnosti intuícií poskytovať evidenciu sa stále vedie živá debata. Obmedzím sa preto iba na jeden citát, ktorým chcem doložiť, že medzi filozofmi je bežné

² Autori referujú na tripartitnú definíciu poznania, o ktorú sa opiera jedna zo skeptických premís.

presvedčenie, že intuície poskytujú evidenciu v prospech filozofických téz vrátane premis skeptických argumentov: „Mali by sme sa veľmi zdráhať odmietnuť intuitívny uzáver preto, že *je* intuitívny“ (Williamson 2000, 118).³ Z povedaného je tiež už asi jasné, prečo môže byť zaujímavé tieto intuície bližšie skúmať.

Domnievam sa, že keď sa pozrieme na to, čo sa pod intuíciami v tomto kontexte myslí, tak získame dve veci. Po prvé, možno zistíme, čo vlastne podporuje premisy slávnych skeptických argumentov. Keďže intuície plnia v očiach viacerých autorov zdôvodňujúcu rolu, zistíme, či tieto premisy sú, alebo nie sú zdôvodnené. Prinajmenšom budeme v lepšej pozícii, pokiaľ ide o kritické vyhodnotenie skeptických argumentov. Po druhé, osvetlíme, čo filozofi môžu pod „intuíciami“ v kontexte určitého epistemologického diskurzu myslieť. To nás zasa privedie do lepšej pozície, pokiaľ ide o chápanie filozofických intuícií vo všeobecnosti. Predpokladám totiž, že ak pokryjeme dostatok kontextov alebo dostatok filozofických spôsobov použitia výrazu „intuícia“, získame dobrý celkový obraz o povahe veci. Toto moje skúmanie teda možno chápať ako čiastkový príspevok k oveľa väčšej práci.

Predtým by som však ešte chcel čitateľovi uľahčiť orientáciu v tomto texte a predstrieť jeho osnovu. V druhej časti predstavím skeptický argument a pokúsim sa identifikovať predmety intuícií. V tretej časti predstavím takzvanú Vogelovu stratégiu. Táto stratégia je pokusom o vysvetlenie toho, ako dospievame k našim skeptickým intuíciam a čím tieto intuície vlastne sú. Vďaka tomu budeme môcť ľahšie odpovedať na otázku, či intuície môžu poskytovať zdôvodnenie svojich predmetov. Ako bude zrejmé, táto stratégia nebude veľmi detailná. Mali by sme ju preto brať skôr ako náčrt. Vo štvrtej časti túto stratégiu vyhodnotím. Konkrétne, určím, akým spôsobom osvetľuje povahu skeptických intuícií a či takto chápané intuície môžu poskytovať zdôvodnenie. V poslednej časti svoje skúmanie zhrniem.

Prejdem teda k pokusu o identifikáciu predmetov intuícií v skeptických argumentoch.

2. Skeptický argument. V tejto časti predstavím skeptický *argument nedourčenosti* a zväžím kandidátov na propozície, ktoré by mali byť predmetom našich skeptických intuícií.

Začnem teda uvedením argumentu. Keďže existuje mnoho úvodov ku skeptickým argumentom (Pritchard 2002) a keďže som už takýto úvod poskytol na iných miestach (Greif 2015, 2016), argument predstavím veľmi stručne. Najprv vysvetlím skratky, ktoré použijem. Nech **S** je subjekt, o stave poznania ktorého hovoríme. Povedzme, že reč je o mojom vlastnom stave poznania. Potom nech **B** je akékoľvek bežné tvrdenie o vonkajšom svete, ktoré považujem za predmet svojho poznania, napríklad, že práve sedím za stolom, že mám dve ruky a podobne. Potom nech **SH** je zvolená skeptická hypotéza. Je to hypotéza zlučiteľná so všetkou zmyslovou evidenciou, ktorú mám v prospech B, ale je

³ Autor referuje na princíp epistemického uzáveru, ktorý je kľúčový v inom slávnom skeptickom argumente – v argumente nevedomosti (Williamson 2000, 116-118). K tomuto argumentu pozri (Pritchard 2014; Greif 2016).

nezlučiteľná s pravdivosťou B. Hypotéza mozgu v kadi je najmodernejšia a zároveň sa zdá byť najúčinnnejšou verziou skeptickej hypotézy (Putnam 1981, 30). Preto budem hovoriť o nej. Argument nedourčenosti (AD) tak môžeme zapísať nasledovne:

(AD)

- (AD1) Ak S-ovo presvedčenie, že B, nemá epistemickú prednosť pred SH, tak S nemá zdôvodnenie presvedčenia, že B [na základe *princípu nedourčenosti*].
- (AD2) S-ovo presvedčenie, že B, nemá epistemickú prednosť pred nezlučiteľnou hypotézou SH.
- (AD3) S nemá zdôvodnenie presvedčenia, že B [MP; AD1, AD2].
- (AD4) Ak S nemá zdôvodnenie presvedčenia, že B, tak S nevie, že B [na základe *tripartitnej definície poznania*].
- (ADZ) S nevie, že B [MP; AD3, AD4].

Pomerne vágny pojem *epistemickej prednosti* je potrebné vysvetliť. Jeho autorom je J. Vogel, ktorý ním chápe to, že S-ova voľba tohto presvedčenia musí byť epistemicky nearbitrárna. Zdá sa, že neexistuje žiaden relevantný epistemický dôvod, prečo by S mohol uprednostniť svoju voľbu B pred SH. V takom prípade je jeho presvedčenie, že B, epistemicky arbitrárne, a preto nezdôvodnené.

Argument sa tým odvoláva na určité epistemické princípy. Prvá premisa sa odvoláva na princíp nedourčenosti (PD), ktorého je špeciálnym prípadom. Ak zavedieme symboly „ Φ “ a „ Ψ “ ako premenné pre formuly, tak tento princíp môžeme v kontrapozícii zapísať nasledovne:

- (PD)** Pre všetky S, Φ a Ψ platí, že ak má S zdôvodnenie presvedčenia, že Φ , tak jeho presvedčenie, že Φ , má epistemickú prednosť pred nezlučiteľnou hypotézou Ψ .

Štvrtá premisa sa odvoláva na tripartitnú definíciu poznania. Keďže táto definícia patrí k epistemologickej klasike, nebudem ju tu prezentovať. Stačí, ak poviem, že je zdrojom ďalších princípov, na ktoré sa môžeme odvolávať. V prípade (AD4) je to princíp zdôvodnenia (PZ):

- (PZ)** Pre všetky S a Φ platí, že, ak S vie, že Φ , tak S má zdôvodnenie, že Φ .

Tolko k argumentu nedourčenosti a k niekoľkým predpokladom, na ktorých stojí. Teraz sa môžem pokúsiť identifikovať predmety intuícií.

V *Úvode* som citoval viacerých znalcov skepticizmu. Ich vyjadrenia chápem tak, že by všetci súhlasili s nasledujúcim tvrdením: *Premisy skeptických argumentov sú intuitívne*. Uvediem teraz tri interpretácie tohto tvrdenia, viažuce sa na moju snahu identifikovať predmety intuícií. Podľa prvej interpretácie poviem, že explicitne chápané premisy oboch argumentov, teda propozície zachytené v (AD1), (AD2), (AD3) a (AD4), sú pred-

metry intuícií. Druhou možnosťou je povedať, že predmetom nie sú partikulárne propozície, ale propozície všeobecné. Dva princípy, ktoré som uviedol, vyjadrujú takéto všeobecné propozície. Podľa tejto možnosti by teda boli všetky princípy, na ktoré sa pri predkladaní argumentov odvolávame, predmetmi intuícií. Znamenalo by to, že (PD), (PZ) a prípadne ďalšie princípy, na ktoré sa skeptik odvoláva iba implicitne, sú predmetmi intuícií. Podľa tretej interpretácie sú predmetmi intuícií propozície tretieho a odlišného typu, ktoré na prvý pohľad nesúvisia so skeptickými argumentmi. Napríklad: <Historik umenia nevie, kto namaloval obraz> (značkami <...> označujem propozíciu). Tieto propozície budem v nasledujúcej časti nazývať *intuitívne odpovede*. Sú to odpovede na otázky pripojené k hypotetickým príkladom, ktoré majú formu: „Vie subjekt S v danej situácii, že *p*?“ „Má subjekt S v tejto situácii zdôvodnenie pre presvedčenie, že *p*?“ Atd'. Tieto propozície sú konkrétne v tom zmysle, že vypovedajú o konkrétnych individuách, ktoré sa nachádzajú v určitých situáciách, opísaných hypotetickým príkladom (príklad rozoberiem nižšie).

Predstavil som tri spôsoby, ako identifikovať predmety skeptických intuícií. Vo filozofickej praxi a v spôsobe, akým filozofi o intuíciách rozprávajú, by sme našli podporu pre všetky tri. Niekedy sa tvrdí, že intuitívne sú premisy, inokedy že intuitívne sú epistemické princípy, a potom zasa že intuitívne sú naše odpovede na hypotetické príklady. Ak by sme chceli postupovať skutočne systematicky, zostávalo by nám ešte zväziť aj všetky kombinácie týchto troch možností. Našťastie, tieto kombinácie nebude potrebné zvažovať, pretože si myslím, že správna je tretia možnosť. Argument v prospech tretej možnosti však budem môcť predstaviť až vo 4. časti potom, čo predstavím Vogelovu stratégiu a vysvetlím, akú rolu v nej odpovede na hypotetické príklady hrajú.

3. Vogelova stratégia. V tejto a v nasledujúcej časti predstavím a vyhodnotím pokus o explikáciu toho, čo skeptické intuície sú, ako k nim dospievame a či poskytujú zdôvodnenie propozíciám, ktoré sú ich predmetom.

Takzvaná „Vogelova stratégia“ je mojou interpretáciou spôsobu chápania skeptických premís a epistemických princípov formulovaného v štúdiu J. Vogela *Skeptical Arguments* (Vogel 2004). Hoci Vogel sám žiadnu stratégiu explicitne neobhajuje a jeho hlavným cieľom ani nebolo poskytnúť ucelenú koncepciu povahy skeptických intuícií, budem sa venovať práve jeho stratégii. Očakávam, že čitateľ sa teraz pýta, prečo sa zaoberám práve týmto autorom, týmto textom a touto interpretáciou jeho postupu, obzvlášť ak cieľom autora ani nebolo venovať sa tej téme, ktorá nás zaujíma – intuíciám. Po prvé, vo Vogelovom texte na rozdiel od mnohých iných textov v kontexte debaty o skepticizme môžeme nájsť do istej miery explicitný pokus o vysvetlenie toho, ako sa dopracoval k predmetu svojej intuície. Po druhé, domnievam sa, že aj keď je môj výber špecifický, je aj napriek tomu reprezentatívny. Myslím si, že spôsob, akým Vogel postupuje, je typický pre filozofov, ktorí sa téme skepticizmu v posledných desaťročiach venujú. Som presvedčený, že napríklad Barry Stroud, autor veľmi vplyvnej monografie *The Significance of Philosophical Scepticism*, ktorá v podstate zakladá celú modernú diskusiu o skepticizme,

postupuje veľmi podobne (Stroud 1984).⁴

Vo svojom článku venuje Vogel pozornosť iba istej verzii princípu nedourčenosti, o ktorej tvrdí, že „má značnú intuitívnu silu“ (Vogel 2004, 432). Bolo by ideálne, keby sa venoval aj ostatným premisám v argumente nedourčenosti. On sa im však nevenuje. Ak sa ale ukáže, že jeho stratégia nám osvetľuje povahu tejto intuície, môžeme sa pokúsiť zovšeobecniť ju aj na iné intuície v kontexte všetkých skeptických argumentov. Vogel začína zdôvodňovať princíp nedourčenosti uvedením hypotetického príkladu na zváženie:

Historik umenia. „Predpokladajme, že historik umenia sa snaží určiť, či je istá maľba dielom Rembrandta, alebo jedného z jeho študentov. Celkovo vzaté, maľba nesie typické znaky Rembrandtovej práce, no je na nej niekoľko pozoruhodných odchýlok. Tieto neobvyklé črty môžu byť znakom toho, že bol namaľovaný cudzou rukou, alebo môžu poukazovať iba na to, že Rembrandt maľbu nedokončil.

Historik umenia tak čelí dvom súperiacim hypotézam ohľadom pôvodu diela, ktoré skúma. Bud' ho namaľoval (a možno ponechal nedokončené) Rembrandt, alebo je výtvarom jedného z jeho nasledovníkov. Tieto dve hypotézy rovnako úspešne vysvetľujú dostupnú evidenciu. ... Za týchto okolností by bolo arbitrárne uprednostniť jednu hypotézu pred druhou. A aj keby si historik medzi nimi vybral správne, jeho voľba by bola v najlepšom prípade iba šťastným odhadom. Takže historik umenia nevie, či Rembrandt tento obraz namaľoval“ (Vogel 2004, 426).

Vogel následne predpokladá, že tento príklad budeme posudzovať rovnako ako on. Predpokladá, že usúdime, že historik za daných okolností skutočne nevie, kto obraz namaľoval. Následne navrhne epistemický princíp, na základe ktorého vynášame náš súd – princíp podobný (PD):

(PDa) „Ak je q konkurentom p , tak subjekt S môže vedieť p len vtedy, ak p má epistemickú prednosť (pre S) pred q “ (Vogel 2004, 427; kurzíva A. G.)

Princíp (PDa) nie je totožný s mojím (PD), je mu však veľmi podobný. Jediným podstatným rozdielom je to, že Vogelova formulácia sa týka poznania, zatiaľ čo moja sa týka zdôvodnenia. Pre účely tejto kapitoly môžeme rozdiely ponechať bokom a prejsť k zváženiu Vogelovho návrhu. Dôležitejšie než rozdiely medzi týmito dvomi formuláciami bude totiž to, ako k tomuto princípu dospel. Vogel si teda myslí, že historik umenia by nevedel, kto namaľoval danú maľbu, pretože historikova voľba medzi dvomi konkurenčnými hypotézami by musela byť arbitrárna.

Vogelovu argumentačnú stratégiu interpretujem nasledovne: (PDa) je najlepším vysvetlením toho, prečo by sme v určitom type príkladov z bežného života súdili tak, ako by sme súdili. Na základe toho predpokladá, že (PDa) je princíp, ktorým sa skutočne riadi náš pojem poznania. Vogel teda predkladá argument v prospech (PDa) na základe infe-

⁴ Môj rozbor jeho postupu pozri in: (Greif 2016, 3. kapitola).

rencie k najlepšiemu vysvetleniu. Teraz sa pozrime na tento argumentačný postup trochu detailnejšie. Z toho, čo nám Vogel dal k dispozícii, som zrekonštruoval postup, ktorým k princípu nedourčenosti podľa môjho názoru dospel. Identifikoval som štyri kroky:

1. Vezmeme si hypotetický príklad, ktorý sa týka zvoleného epistemického pojmu. Pripojíme otázku, ktorá má vyvolať našu odpoveď ukazujúcu, či považujeme za správne aplikovať v tomto prípade výraz tohto pojmu.
2. Zaregistrujeme našu odpoveď.
3. Na základe tejto odpovede buď vytvoríme hypotézu zachytávajúcu pravidlo, ktorým sme sa pri formulovaní odpovede riadili, alebo potvrdíme či falzifikujeme predchádzajúce hypotézy. Toto pravidlo potom považujeme za princíp, ktorým sa riadi pojem vyjadrený daným výrazom.
4. Vytvárame ďalšie hypotézy a hypotetické príklady, až kým nedospejeme k takej hypotéze, ktorá uspokojivo vysvetľuje vytvorené príklady a ktorú nevieme falzifikovať.⁵

Domnievam sa, že väčšinu týchto krokov netreba zvlášť vysvetľovať. Chcem však dodať jednu poznámku ku kroku č. 3. Za týmto krokom totiž identifikujem dva nezanebateľné predpoklady: (i) predpokladáme, že existuje nejaké pravidlo, ktorým sme sa riadili; (ii) predpokladáme, že mapovanie spôsobu používania výrazu pojmu pomocou takýchto hypotetických príkladov je spoľahlivá metóda odhaľovania povahy tohto pojmu. Domnievam sa, že to nie sú neproblematické predpoklady. Po prvé, nemusí existovať žiadne racionálne pravidlo, ktorým by sme sa (všetci?) riadili v prípade podobných príkladov. Je celkom dobre možné, že filozof, ktorý robí to, čo Vogel, žiadne pravidlo *neodhaluje*, ale skôr *vytvára*. Po druhé, takýto filozof predpokladá, že metóda takýchto hypotetických príkladov, ktoré sú neraz veľmi neobvyklé, je spoľahlivou metódou objavovania (všeobecne prijímaných?) spôsobov reči, a na základe toho aj povahy pojmov. Predpoklad, že rôzni ľudia budú na tieto príklady reagovať rovnako a že to niečo vypovedá o povahe pojmov, ktorými spoločne disponujú, je skôr vyjadrením teoretického želania ako zdôvodneným faktom. K tomuto druhému predpokladu sa obsahovo vrátim v nasledujúcej časti.

Toľko k Vogelovej metóde a k jeho argumentu. Chcem ešte pripomenúť, že podľa mňa podobnú metódu skúmania a argumentáciu môžeme nájsť medzi autormi píšucimi o skepticizme celkom bežne. Preto sa domnievam, že kritika, ktorú v nasledujúcej časti predostriem, bude aplikovateľná aj na iných miestach.

4. Povaha a epistemický status skeptických intuícii. V tejto časti predstavím analýzu intuícii podľa Vogelovej stratégie. Ukážem, ktoré propozície sú predmetom skeptických intuícii, a zvažím, čo presne intuície sú a či môžu poskytovať evidenciu.

⁵ Práve som opísal Vogelovo použitie takzvanej metódy prípadov [*method of cases*]. O súvisiacej téme *konceptuálnej analýzy* pozri (Kosterec 2016; Zouhar 2016).

Pripomeniem, že Vogel postuluje (PDA) ako najlepšie vysvetlenie toho, prečo by sme v určitých situáciách bežného života odpovedali tak, ako by sme odpovedali. Na základe toho predpokladá, že (PDA) je princíp, ktorým sa skutočne riadi náš pojem poznania. Sústredím sa teraz na jeden článok v tomto reťazci inferencií – na odpovede na otázky, ktoré k hypotetickým príkladom prikladáme.

Doteraz som tieto odpovede spomínal len okrajovo, čo mohlo navodiť dojem, že podľa mňa nemajú podstatný význam. Opak je pravdou. Verím, že rola, ktorú naše odpovede v spomenutých príkladoch hrajú, je, pokiaľ ide o pochopenie skeptických intuícií, kľúčová.

Je veľmi lákavé nazývať tieto odpovede našimi *intuitívnymi* odpoveďami. Tieto odpovede nás vracajú k tretej možnosti, ako identifikovať predmety intuícií, k možnosti, ktorú som predstavil na konci 2. časti. Pripomeniem, že reč je o odpovediach typu „Historik umenia **nevie**, kto namaloval obraz.“ Ako som už uviedol, hlásim sa k tejto možnosti. Myslím si, že propozície, ktoré tieto súdy vyjadrujú, sú našimi hľadanými predmetmi intuícií. Dôvodom, ktorý ma k tomuto presvedčeniu vedie, je fakt, že tieto odpovede sú *prima facie* jedinými kandidátmi na predmety intuícií, ku ktorým sme nedospeli pomocou inferencie. Jednotlivé skeptické premisy sú, zdá sa, odvodené zo zodpovedajúcich epistemických princípov. K týmto princípom sme sa zasa dostali tak, že sme ich postulovali ako najlepšie vysvetlenie našich odpovedí na otázky pripojené k hypotetickým príkladom. Zato naše intuitívne odpovede túto vlastnosť nemajú. Keby sa nás niekto spýtal: „A ako si dospel k tomu, že historik umenia **nevie**, kto namaloval obraz?“, tak by sme asi boli na rozpakoch.

Prečo je táto neodvodenosť intuitívnych odpovedí dôležitá? Domnievam sa, že medzi *desiderata* používania výrazu „intuícia“ patrí požiadavka, aby intuície boli niečím základným. Niečím, čo nie je odvodené z ničoho ďalšieho. Túto požiadavku aj skutočne často nachádzame v rôznych zoznamoch charakteristických znakov filozofických intuícií. Na intuície sa niekedy nahliada ako na východiskové body filozofovania alebo ako na takzvané „regress-stoppers“.⁶ Ak by sme zistili, že to, čo sme doteraz považovali za našu intuíciu, sme v skutočnosti z niečoho odvodili, už by sme nemali tendenciu nazývať to našou „intuíciou“. Lenže my chceme hovoriť práve o intuíciách. Z tohto dôvodu budem teda považovať propozície našich intuitívnych odpovedí za predmety intuícií.

Blížim sa teraz k jadrú veci. Keď sme určili propozície, ktoré sú predmetom našich skeptických intuícií, hlavným cieľom je teraz určiť epistemický status týchto propozícií. Sú zdôvodnené? Vedú nás k pravde? Zdá sa, že najlepším spôsobom, ako určiť ich epistemický status, je určiť ich povahu. Keď budeme vedieť, *čím* sú, budeme vedieť, či sa na ne môžeme spoľahnúť. K ich povahe sa metodologicky môžeme dopracovať tak, že odhalíme ich pôvod, resp. mentálnu schopnosť, ktorá ich produkuje. V metafilozofickej literatúre sa objavili dva významní kandidáti na túto schopnosť: 1. bližšie nešpecifikovaná schopnosť tvorby presvedčení (Lewis 1983, x; Earlenbaugh, Molyneux 2009) a 2. pojmová kompetencia (Goldman, Pust 1988; Ludwig 2010).

⁶ Pozri napríklad (Cappelen 2012, 6-7; Jenkins 2014, 94).

Metafilozofická debata o intuíciách prebieha na viacerých frontoch.⁷ Okrem etiológie intuícií sa filozofi nezhodnú ani na ich fenomenológiu. Ich pozície na týchto dvoch frontoch sa potom odrážajú v ich názoroch na metodologickú rolu a epistemický status intuícií. Na tomto mieste sa nebudem vyjadrovať k horúcim otázkam, ktoré túto debatu v tejto chvíli živia. Namiesto toho predložím vlastný návrh určenia etiológie intuícií. Následne ukážem dôsledky prijatia tohto návrhu, pokiaľ ide o povahu a epistemický status skeptických intuícií.

Chcem teda navrhnúť tretieho kandidáta na schopnosť, ktorá v nás produkuje intuitívne súdy. *Naše intuitívne súdy sú podľa môjho názoru produktmi našej jazykovej kompetencie.* Podľa tejto teórie sú intuitívne súdy príkladmi toho, čo považujeme za správnu aplikáciu výrazov jazyka, ktorý používame. Zjednodušene povedané, sú prípadmi toho, čo považujeme za správnu reč. Podľa tejto teórie na intuíciách nie je nič záhadné. Sú dôsledkom našej schopnosti rozprávať určitým jazykom. Skúmať túto schopnosť preto prináleží zodpovedajúcim empirickým disciplinám: jazykovede, neurovede, psychológii, prípadne iným.

Uvediem dve vlastnosti tejto teórie, ktoré považujem za jej prednosti. Po prvé, táto teória sa snaží vyhnúť znásobovaniu predpokladov a „zmnožovaniu súcien“. Proces, ktorým sme k intuitívnym súdom dospeli, by táto teória opisala takto: (i) dostaneme určitý jazykový podnet – konkrétne vety hypotetického príkladu a otázku; a potom (ii) na tento podnet reagujeme určitým jazykovým výstupom – povieme napríklad vetu: „Historik umenia nevie, kto namaľoval obraz.“ Celú udalosť vzniku intuície vníma táto teória jazykovo. Vďaka tomu nepostuluje žiadne špecifické mentálne entity (napríklad *intelektuálne javenia*) a neprisuduje im žiadne výnimočné vlastnosti (napríklad *zdôvodnenosť a priori*). V tomto zmysle je minimalistická. Vďaka nej pracujeme iba s ľahko uchopiteľnými jazykovými objektmi. To považujem za prvú prednosť tejto teórie.

Druhá prednosť tejto teórie spočíva v spôsobe, ako niekedy, ak nás niekto vyzve, zvykneme komentovať naše intuitívne súdy. Keby som napríklad povedal „Historik umenia nevie, kto namaľoval obraz“ a niekto by sa spýtal „Ako si k tomu doprel?“, asi by som odvetil: „Neviem! Jednoducho sa mi to tak zdá. A ak by to nebolo tak, potom neviem, čo znamená slovo ‚vedieť‘ alebo ‚maľovať‘.“ Komentujem svoju odpoveď tým, že sa odvolávam na svoju jazykovú kompetenciu. O tento dôvod by som sa však nechcel príliš opierať, pretože si myslím, že je trochu pochybný. Rovnako by totiž mohol niekto odvetiť: „Ja si myslím, že historik umenia to nevie, lebo sa mi to tak intelektuálne javí.“

Čo hovorí proti tejto teórii? Máme dôvod myslieť si, že intuície sú čímsi viac než len určitými jazykovými výstupmi? Zdá sa, že niektorí filozofi by namietali, že pravé intuície majú špecifickú fenomenológiu (napríklad Plantinga 1993; Pust 2000; Chudnoff 2013). Niektorí si myslia, že intuície sú špecifickým druhom presvedčenia s fenomenológiou odlišiteľnou od iných druhov presvedčenia (Plantinga, 105-106). Podľa iných sú intuície mentálne stavy *sui generis*, porovnateľné s intelektuálnym javením (Pust 2000, 39) alebo s intelektuálnou percepciou (Chudnoff 2013, 25).

⁷ Úvod do tejto problematiky pozri in: (Pust 2014).

Ak mám v tejto záležitosti hovoriť za seba, celkom súhlasím s vyhlásením T. Williamsona, keď sa vyjadruje o intuitívnych gettierovských propozíciách: „Pokiaľ ide o mňa, nie som si vedomý žiadneho intelektuálneho javenia; výnimkou je vedomá inklinácia veriť gettierovskej propozícii...“ (Williamson 2007, 217).

Inými slovami, domnievam sa, že intuície ako mentálne stavy *sui generis* alebo ako iné mentálne stavy so špecifickou fenomenológiou sú filozofickými príznakmi. Preto sa mi zdá zbytočné pokúšať sa ďalej zvažovať túto rodinu teórií so všetkými jej tézami. Ak tu nie sú žiadne mentálne stavy, o ktorých chcú tieto teórie hovoriť, tak ich nemusíme zvažovať.

Myslím si však, že tento môj argument sa ťažko hodnotí. Domnievam sa totiž, že podobné tvrdenia o fenomenologických vlastnostiach sporných mentálnych stavov sú veľmi hmlisté a zradné. Myslím si, že tak, ako je ľahké nechať sa čisto slovne presvedčiť o existencii niečoho, čo v skutočnosti neexistuje, je ľahké aj nechať sa presvedčiť o neexistencii toho, čo existuje. Preto podľa môjho názoru čitateľ musí túto skutočnosť vyhodnotiť sám. Aby som bol férový k zástancom tejto teórie, mal by som dodať, že ponúkajú reakciu na tento argument. Sú presvedčení, že intuície ako špecifické mentálne stavy existujú, a tým, čo ich v sebe nevedia identifikovať, chcú ponúknuť návod na ich identifikáciu. Moju stručnú kritiku preto zakončím odkazom na takéto návody: (Koksvik 2011, 103; Chudnoff 2013, 54).

Teraz prejdem k poslednej dôležitej otázke. Ak by táto teória bola pravdivá, znamenalo by to, že nám intuície poskytujú evidenciu alebo zdôvodnenie propozícií, ktoré sú ich predmetom? Zoberme si teda príklad intuície a jej predmetu. Zvolenou intuíciou nech je mentálny stav, ktorý vo mne vyvolal jazykovú reakciu na otázku z príkladu *Historik umenia*. Táto jazyková reakcia je vlastne výpoveď: „Historik umenia nevie, kto namaľoval obraz.“ Jej predmetom nech je propozícia: <Historik umenia nevie, kto namaľoval obraz>. Najprv chcem izolovať jeden zmysel, v ktorom je pravda, že spomenutá jazyková intuícia poskytuje nejakú evidenciu. Táto jazyková intuícia pravdepodobne poskytuje evidenciu v prospech tvrdenia o tom, či *opýtaný subjekt* považuje za správne aplikovať výraz „vedieť“ v danej situácii. Slovom, poskytuje evidenciu o individuálnom používaní jazyka. Napríklad ak by som ja povedal, že „Historik umenia nevie, kto namaľoval obraz“, tak by táto výpoveď mohla poslúžiť ako evidencia jazykovedcovi, ktorý by (z nejakého dôvodu) skúmal spôsob reči Adama Greifa. Tento typ evidencie je však z filozofického hľadiska nezaujímavý, keďže to nie je evidencia v prospech uvedenej propozície.

Ako filozofi chceme vedieť, či je správne aplikovať pojem poznania na historika umenia v opísanej hypotetickej situácii. Ako sa však chceme dostať k pravdivým tvrdeniam o správnej aplikácii pojmov, keď to, čo máme k dispozícii, sú prinajlepšom presvedčivé tvrdenia o správnej aplikácii výrazov? Nuž, budeme predpokladať, že to, ako treba správne aplikovať pojmy, korešponduje s tým, ako správne používame výrazy pre tieto pojmy. Zjednodušene povedané, budeme predpokladať, že v našom spôsobe reči sa odzrkadľujú naše pojmy. A preto sú naše jazykové intuície relevantné. Poukazujú na to, ako správne aplikovať pojmy, v našom prípade epistemické pojmy, v určitých situáciách.

Ak je toto tá najlepšia odpoveď na otázku, prečo by mali jazykové intuície poskyto-

vať filozofickú evidenciu, tak sa domnievam, že je neuspokojivá. Začnem tým, že poukážem na jeden predpoklad, ktorý hrá podstatnú rolu v tomto pokuse o zdôvodnenie. Tradičný filozof by asi chcel povedať, že sa nezaujímame o individuálne vlastnené pojmy poznania. Predpokladal by, že existuje jeden spoločne prijímaný pojem (propozičného) poznania. Cieľom filozofie podľa neho nie je analyzovať pojem poznania Adama Greifa alebo niekoho iného. Jej cieľom je analyzovať pojem poznania sám osebe, resp. ten, ktorý domnele všetci prijímame (ak taký existuje).⁸ K povahe tohto pojmu sa chceme dopracovať tak, že sa odvolávame na spôsoby aplikovania výrazu tohto pojmu.

Teraz prichádza na rad jadro môjho argumentu. Skúsme teda predpokladať, že existuje jeden pojem poznania, ktorý prijímame, a zároveň že jeho povaha sa nám ukáže v spôsobe, akým o ňom hovoríme. No evidencia, ktorú ako filozofi máme k dispozícii, nám umožňuje hovoriť prinajlepšom o individuálnom jazykovom správaní. Vieme, akým spôsobom by rozprával Vogel, keby sme mu predložili príklad *Historik umenia*. Čiastočne vieme aj to, akým spôsobom by rozprával Adam Greif. Ak predpokladáme, že nám tieto dve individuá poskytujú evidenciu toho, ako by rozprávali všetci ľudia, tak predpokladáme, že Vogelov a môj spôsob reči sú reprezentatívne pre celok. Ako to však vieme? Vieme snáď, že všetci ľudia (alebo aspoň ich rozumná väčšina) by reagovali rovnako ako Vogel a ja? Podľa môjho názoru si môžeme byť istí, že by sme v spôsobe reči naprieč populáciou našli rozdiely.

Samozrejme, ja sám to neviem. Neviem, či by sme našli rozdiely v spôsobe reči naprieč populáciou. Práve som vyslovil špekuláciu. Neviem ani to, či by všetci ľudia rozprávali rovnako, keby dostali otázku z príkladu *Historik umenia*, lebo nepoznám dosť dobre daný stav vecí. A to je moja pointa. Keď odhadujeme, ako by ľudia rozprávali alebo nerozprávali, tak odhadujeme, aký je stav vecí vo svete. A teda, ak sa pýtame, ako by ľudia rozprávali za tých a tých okolností, tak kladieme empirickú otázku. Nijaké množstvo apriórnych úvah nám túto otázku nepomôže *zdôvodnene* zodpovedať.

Ak teda povieme, že tvrdenia o jazykovom správaní ľudí sú empirické tvrdenia, a ak chceme mať tieto tvrdenia dobre zdôvodnené, tak sa musíme oprieť o riadnu empirickú evidenciu. Empirickú evidenciu získame tak, že sa odvoláme na výsledky zodpovedajúcej empirickej disciplíny – povedzme jazykovedy. Filozofi to však zvyčajne nerobia. To znamená, že s pomocou izolovaných jazykových intuícií, zozbieraných nepreverenou metódou hypotetických príkladov tak, ako sa objavuje vo filozofickej literatúre, nezískame spoľahlivú evidenciu o povahe jazykového správania ľudí. Získame iba anekdotickú evidenciu. No náš obraz toho, ako postupuje filozof, totiž, že skúma spoločné pojmy pomocou spoločne prijímaných vzorcov jazykového správania, vyžaduje, aby sme mali riadnu evidenciu o tomto všeobecnom jazykovom správaní. Preto si myslím, že jazykové intuície nám nevedia poskytnúť potrebný typ evidencie.⁹

⁸ Existujú názory, podľa ktorých filozofi primárne neskúmajú, alebo by nemali primárne skúmať, pojmy, ale entity iného druhu. Vyjadruje sa k nim Zouhar (Zouhar 2016).

⁹ Chcem upozorniť, že to podľa môjho názoru neznamená, že ako filozofi sa musíme prestať zaoberať všetkým, čo s našimi jazykovými intuíciami súvisí. Znamená to len toľko, že tieto intuície hrajú

Uvedomujem si, že som práve obhajoval pomerne kontroverzné tvrdenie. Na iných miestach poskytujem rozvinutejšiu obhajobu tohto tvrdenia (pozri Greif 2016). Postačí mi, ak bude tento text plniť podobnú funkciu ako naše intuície, totiž že bude tým, čo odštartuje debatu.

5. Záver. Nakoniec stručne zhrniem tézy, ktoré som sa pokúsil v tomto texte obhájiť. V prvom rade sa domnievam, že intuície v kontexte skeptických argumentov sú prejavmi našej jazykovej kompetencie a ich predmetom sú propozície, ktoré sú vyjadrené v našich odpovediach na otázky priložené k hypotetickým príkladom. V druhom rade sa domnievam, že takto chápané skeptické intuície nemôžu poskytovať evidenciu v prospech spomenutých propozícií, a teda ani v prospech skeptických premís. Ak sú moje úvahy korektné, tak by nás obhajoba premís skeptických argumentov založená na intuíciách nemala uspokojiť.

Literatúra

- CAPPELEN, H. (2012): *Philosophy without Intuitions*. Oxford: Oxford University Press.
- CHUDNOFF, E. (2013): *Intuition*. Oxford: Oxford University Press.
- DEROSE, K. (2009): *The Case for Contextualism – Knowledge, Skepticism, and Context, Vol. 1*. Oxford: Clarendon Press.
- EARLENBAUGH, J., MOLYNEUX, B. (2009): Intuitions are Inclinations to Believe. *Philosophical Studies*, 145 (1), 89-109.
- GOLDMAN, A. – PUST, J. (1988): Philosophical Theory and Intuitional Evidence. In: DePaul, M. – Ramsey, W. (eds.): *Rethinking Intuition: The Psychology of Intuition and Its Role in Philosophical Inquiry*. Rowman and Littlefield.
- GREIF, A. (2015): Je skepticizmus stále zaujímavý? *Filozofia*, 70 (7), 531-545.
- GREIF, A. (2016): *Problém vonkajšieho sveta* [dizertačná práca]. Bratislava: Univerzita Komenského.
- JENKINS, C. S. I. (2014): Intuition, „Intuition“, Concepts and the A Priori. In: Rowbottom D. – Booth, T. (eds.): *Intuitions*. Oxford: Oxford University Press, 91-115.
- KOSTEREC, M. (2016). Methods of Conceptual Analysis. *Filozofia*, 71 (3), 220-230.
- KOKSVIK, O. (2011): *Intuition* [dizertačná práca]. The Australian National University.
- LEWIS, D. (1983): *Philosophical Papers: Volume I*. New York: Oxford University Press.
- LUDWIG, K. (2010): Intuitions and Relativity. *Philosophical Psychology*, 23 (4), 427-445.
- NUHLÍČEK, M. (2013): Gettierov problém a jeho význam po päťdesiatich rokoch. *Filozofia*, 68 (8), 679-690.
- NUHLÍČEK, M., SZAPUOVÁ, M. (2012): Poznámky ku skepticizmu alebo čo spochybňuje, a čo nespochybňuje skeptik. *Filozofia*, 67 (2), 147-159.
- PLANTINGA, A. (1993): *Warrant and Proper Function*. Oxford: Oxford University Press.
- PUTNAM, H. (1981): Brains in a Vat. In: DeRose, K. – Warfield, T. A. (eds.): *Skepticism. A Contemporary Reader*. New York: Oxford University Press, 27-42.
- PRITCHARD, D. (2002): Recent Work on Radical Skepticism. *American Philosophical Quarterly*, 39 (3), 215-257.

inú rolu, ako sme si pôvodne mysleli. Viac pozri in: (Greif 2016a, 2016b).

- PRITCHARD, D. (2014): Sceptical Intuitions. In: Rowbottom D. – Booth, T. (eds.): *Intuitions*. Oxford: Oxford University Press, 213-231.
- PUST, J. (2010): *Intuitions as Evidence*. Routledge.
- PUST, J. (2014): Intuition. In: Zalta, E. N. (ed.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Dostupné na: <<http://plato.stanford.edu/entries/skepticism/>>. [cit. 2015-9-1].
- STROUD, B. (1977): Taking Scepticism Seriously. In: Stroud, B.: *Understanding Human Knowledge*. Oxford: Oxford University Press, 39-50.
- STROUD, B. (1984): *The Significance of Philosophical Scepticism*. Oxford: Oxford University Press.
- UNGER, P. (1975): *Ignorance: A Case for Scepticism*. Oxford: Oxford University Press.
- VOGEL, J. (2004): Skeptical Arguments. *Philosophical Issues*, 14, Epistemology, 426-455.
- WILLIAMSON, T. (2000): *Knowledge and its Limits*. Oxford: Oxford University Press.
- WILLIAMSON, T. (2007) *Philosophy of Philosophy*. Blackwell Publishing.
- ZOUHAR, M. (2016): Konceptuálna analýza v analytickej filozofii. *Filozofia*, 71 (5), 410-424.

Tento príspevok vychádza ako súčasť riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0461/15 *Kognitívna intuícia ako filozofický problém. Historické a súčasné epistemologické perspektívy*.

Adam Greif
Katedra filozofie a dejin filozofie FiF UK
Šafárikovo nám. 6
814 99 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: greif2@uniba.sk